

Оксана БОНДАРЧУК,
 учителька біології, інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут»
 Полонського ліцею №3 імені М.Свінціцького Шепетівського району

Формувальне оцінювання як ресурс розвитку: користь для учня і вчителя

Впровадження Нової української школи висуває нові вимоги до освітнього процесу та, що особливо важливо, до системи оцінювання. Традиційна система, сфокусована на фіксації кінцевого результату, часто виступала джерелом стресу та демотивації для учнів. На противагу цьому, формувальне оцінювання є ключовим інструментом, що перетворює процес оцінювання на «оцінювання для навчання».

Ключова сутність формувального оцінювання полягає не у формі фіксації результату. Адже поставити оцінку можна і письмово, й усно, і візуальним символом, і навіть умовним жестом або іншим невербальним способом (мімікою). Його головна мета — підтримка та мотивація кожного учасника освітнього процесу, а також забезпечення ефективного зворотного зв'язку для коригування освітньої діяльності.

Формувальне оцінювання результатів навчання учнів виконує низку важливих функцій:

- діагностувальну;
- коригувальну;
- орієнтувальну;
- мотиваційно-стимулювальну;
- розвивальну;
- прогностичну;
- виховну.

«Оцінювання в процесі навчання» відображає поступ учнівства, зорієнтований на досягнення очікуваних результатів, а також результат навчальної діяльності на певному етапі та дає змогу визначити способи підготовки до підсумкового оцінювання й відстеження прогресу протягом навчального року.

Регулярне інтерактивне надання та отримання зворотної інформації допомагає відстежувати поступ окремих здобувачів освіти та цілого класу, забезпечуючи адаптацію освітньої діяльності до потреб.

Ефективне формувальне оцінювання ґрунтується на низці ключових принципів:

- чіткість цілей та критеріїв: має бути забезпечене розуміння мети навчання, поточного рівня досягнень та конкретних кроків для вдосконалення. Чіткі критерії оцінювання стають орієнтирами для самооцінювання;
- акцент на поступі: оцінюється робота та зусилля учня, а не його особистість. Увага акцентується на позитивній динаміці досягнень, не протиставляючи дітей один одному;
- якісний зворотний зв'язок має бути спрямований на прогнозування навчання, із зазначенням сильних сторін та конкретних кроків для вдосконалення.

Формувальне оцінювання здійснюють у форматі самооцінювання, взаємооцінювання, оцінювання вчителем за допомогою окремих інструментів (картки, шкали, щоденники спостережень, портфоліо тощо).

«Оцінювання для навчання» виступає для учня ресурсом, який підтримує особистісне й академічне зростання. Воно дає відповідь на ключове запитання: «Що я маю зробити, щоб стати кращим?». Регулярний зворотний зв'язок допомагає школярам бачити свій поступ, ставити нові цілі та усвідомлювати досягнення. Завдяки цьому вони активно включаються в навчальний процес, беруть відповідальність за власні результати та вчаться сприймати помилки як можливості для розвитку, що формує їхню впевненість у собі. Таке оцінювання сприяє формуванню ключових життєвих компетентностей, розвиває критичне мислення та соціальні навички. Завдяки вчасному виявленню прогалин у знаннях та розумінню, що робити для їх виправлення, учні досягають глибшого розуміння предмета і, як наслідок, кращих академічних результатів.

Конструктивний зворотний зв'язок демонструє способи виправлення помилок, створюючи умови для навчальних експериментів без страху осуду. Це підвищує їхню впевненість у собі, допомагає зрозуміти критерії успіху перед початком роботи, фокусує їхню увагу на ключових елементах теми, забезпечуючи глибше та свідоміше розуміння предмета, оскільки вони знають, що саме від них очікується.

Для педагога формувальне оцінювання виходить за рамки простої перевірки, перетворюючись на ефективний інструмент для коригування та персоналізації освітнього процесу. Оперативна діагностика та коригування дозволяє вчителю відстежувати динаміку освітнього процесу в класі, вчасно діагностувати незрозумілі для школярів теми та складнощі у засвоєнні програми.

Забезпечується швидка адаптація навчання до потреб кожного здобувача освіти та цілого класу, що формує індивідуальний підхід. Причому таке оцінювання можна реалізовувати на різних етапах уроку.

Отримуючи зворотний зв'язок від учнів (наприклад, через такі техніки: «Квітка емоцій», «Підсумок одним словом», «Продовж речення», «Світлофор», «Шкала успіху», сигнали рукою, рефлексивні картки чи аналітичні запитання), вчитель визначає, який матеріал був складним для сприйняття, та відповідно планує свою подальшу роботу й обирає методи навчання. У практиці формувального оцінювання часто застосовується техніка «Світлофор», що полягає у швидкому зборі зворотного зв'язку від здобувачів освіти щодо рівня їхнього розуміння навчального матеріалу. Це простий, візуальний і невербальний інструмент, який дає змогу оперативно діагностувати рівень засвоєння інформації в режимі реального часу. Кожен учень має картки трьох кольорів, що відповідають сигналам світлофора:

- зелений («Зрозумів!») - учень повністю розуміє матеріал, почувається впевнено і готовий рухатися далі;
- жовтий («Трохи заплутався/Повільніше») - учень має часткове розуміння, виникають питання або окремі незрозумілі моменти; потрібна невелика допомога чи додаткове пояснення.
- червоний («Не зрозумів/Загубився») - учень не засвоїв матеріал і потребує суттєвої підтримки або повторного пояснення.

Після пояснення нової теми, виконання завдання або обговорення важливого моменту здійснюється показ відповідного кольору картки всіма учасниками навчання, що дає змогу отримати загальну картину розуміння в класі. Якщо переважає зелений сигнал, навчання продовжується. У випадку значної кількості жовтих та червоних сигналів уточнюються причини труднощів та коригування навчального процесу. Учасники, які підняли червону картку, отримують додаткове пояснення; ті, що позначили жовтий сигнал, можуть бути об'єднані в пари із «зеленими» для взаємонавчання.

Техніка «Шкала успіху» використовується як інструмент самооцінювання та рефлексії здобувачів освіти щодо навчального поступу. Рівень розуміння, впевненості або досягнення поставленої мети позначається візуально за допомогою простої шкали з кількома градаціями (часто від 1 до 5), де високий бал відображається більшою кількістю зірочок, що символізує наближення до «великої зірки» успіху.

Зручною практикою є використання карток для формувального оцінювання, розроблених для кожної теми інтегрованого курсу. Такі картки вклеюються у зошит із відповідними позначками або передаються після закінчення уроку.

Картки для формувального оцінювання

Деякі завдання для формувального оцінювання можуть бути диференційовані з урахуванням таксономії освітніх цілей за когнітивними рівнями діяльності. Це дозволяє оцінювати не лише рівень запам'ятовування знань, а й складніші когнітивні навички: аналіз, синтез, критичне мислення.

Формувальне оцінювання сприяє створенню позитивного освітнього середовища, де учасники навчання не бояться ставити питання, висловлювати думки та брати участь у діалозі. Для педагога це можливість забезпечити підтримку та спрямувати здобувача освіти до успіху.

Отож формувальне оцінювання є не просто методичною інновацією, а філософією навчання, яка ставить у центр освітнього процесу дитину та її індивідуальні потреби пізнання. Воно слугує потужним ресурсом розвитку як для учня, так і для вчителя. Учень набуває навичок саморегуляції, підвищує мотивацію та досягає кращих результатів, усвідомлюючи, що оцінюється його поступ, а не кінцева «оцінка». Педагогічна діяльність забезпечується дієвим інструментом для гнучкого планування, швидкої діагностики та ефективної адаптації викладання.

Приклади формувального оцінювання учнів